

EKONOMISK KARTLÄGGNING

Fångad i fattigdom?

INKOMSTER OCH UTGIFTER FÖR VUXNA PERSONER
MED UTVECKLINGSSTÖRNING

Riksförbundet FUB

FUB

För barn, unga och vuxna
med utvecklingsstörning

Innehållsförteckning

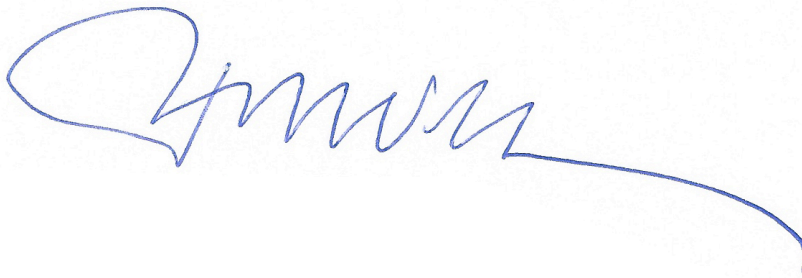
Bengt Westerbergs förord	3
Thomas Janssons förord	4
1 Inledning	5
1.1 Sammanfattning	5
1.2 Bakgrund och syfte	6
1.3 Avgränsning	7
1.4 Disposition	9
2 Rättsliga definitioner	10
2.1 Merkostnader	10
2.2 Förbehållsbelopp	10
2.2.1 Förbehållsbelopp enligt LSS	10
2.2.2 Förbehållsbelopp enligt socialtjänstlagen (SoL)	10
3 Hyra och ekonomi	12
3.1 Utredningar om det ekonomiska läget	12
3.1.1 Brist på brådska	12
3.1.2 Möjlighet att leva som andra	13
3.1.3 Alltjämt ojämlikt	13
3.1.4 Inkomster och utgifter för vissa personer 20–64 år med funktionsnedsättningar	13
3.1.5 En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016	14
3.1.6 Hyresnivåer i särskilda boenden	14
3.2 Hyrorna	15
3.3 Det hyresrättsliga besittningsskyddet	17
4 Kartläggning av inkomster	19
4.1 Inkomster	19
4.1.1 Arv och gåva	19
4.1.2 Försäkringar	19
4.1.3 Aktivitetsersättning	19
4.1.4 Sjukersättning	20
4.1.5 Garantipension	20

4.1.6 Statligt bostadstillägg	20
4.1.7 Kommunalt bostadsbidrag för handikappade (KBH)	22
4.1.8 Förlängt barnbidrag	22
4.1.9 Handikappersättning	22
4.1.10 Habiliteringsersättning	23
4.1.11 Ekonomiskt stöd till arbete	23
4.1.12 Studiemedel för den som har en funktionsnedsättning	24
4.1.13 Ekonomiskt försörjningsstöd	24
5 Kartläggning av kostnader	27
5.1 Statliga avgifter	27
5.1.1 Läkemedel	27
5.1.2 Sjukvård	27
5.1.3 Tandvård	27
5.2 Kommunala avgifter	27
5.2.1 Resor till och från daglig verksamhet	28
5.2.2 Färdtjänstresor	28
5.2.3 Kommunal sjukvård och hemsjukvård	29
5.2.3.1 Gränsdragningen mellan s.k. egenvård och hälso- och sjukvård	29
5.3 Hyra för bostad	30
5.4 Arvode för god man	31
5.5 Övriga kostnader	31
6 Fallbeskrivningar av personlig ekonomi	32
7 Analys och ställningstaganden	36
7.1 Slutsatser	36

Bengt Westerbergs förord

Rapport efter rapport har visat att personer som föds med eller tidigt förvärvar en funktionsnedsättning som innebär nedsatt arbetsförmåga har låga inkomster och ofta svårt att få vardagsekonomin att gå ihop.

Den här rapporten bekräftar bilden. En viktig orsak är att bostadskostnaderna överstiger dem som andra i motsvarande ålder har. Det statliga bostadstillägget har inte hängt med i utvecklingen och i många kommuner finns det inget kommunalt bostadstillägg. Flera andra ersättningar når inte heller upp till rimliga nivåer, vilket innebär att många av de berörda inte har ekonomiska resurser som täcker ens måttliga levnadsomkostnader. Det är hög tid att regeringen tillsätter en utredning som inte bara får i uppgift att ta reda på hur det ser ut utan också att lägga fram förslag som leder till konkreta åtgärder. Och det är bråttom.

Bengt Westerberg
f.d. socialminister

Thomas Janssons förord

Jag vill tacka Ekonomigruppen för arbetet med att ta fram material och sammanställa underlag. FUB:s förbundsstyrelse har utifrån det underlaget gett direktiv för sammanställning av rapporten till Rikskansliet.

”Fångad i fattigdom?” visar hur det ser ut nu. Frågetecknet finns med för att visa på att möjlighet till förändring finns. Nu när vi har ett bra faktaunderlag i rapporten kommer vi i FUB arbeta aktivt och på många olika sätt för förändring. Det är inte rimligt att vi i en välfärdsstat som Sverige ska lämna personer med utvecklingsstörning i dubbelt utanförskap. Dels ett utanförskap som beror på funktionsnedsättningen som många gånger gör det svårt att delta i samhällslivet. Dels ett utanförskap som beror på livslång fattigdom som gör att man inte har ekonomisk möjlighet att delta. Det är inte rimligt att många i hela sitt vuxna liv ska gå minus varje månad.

Det är rimligt att även personer som fått en tidig funktionsnedsättning och behöver livslångt stöd ska kunna leva ett gott liv och få vara delaktiga i samhället. De måste få det stöd och den ekonomi som krävs för ett gott liv och full delaktighet – allt annat är orimligt!

Thomas Jansson
ordförande FUB

1 Inledning

1.1 Sammanfattning

Personer som har en utvecklingsstörning och är beroende av ersättning från socialförsäkringssystemet kan gå minus flera tusen kronor varje månad. Detta blir ofta inte synligt eftersom anhöriga många gånger väljer att täcka underskottet istället för att den enskilde ska söka ekonomiskt försörjningsstöd. I en del fall har anhöriga sparat ihop eller lämnat pengar i arv till personen med utvecklingsstörning för att denna ska kunna ha ett gott liv, men då minskar det statliga bostadstillägget. Det innebär att personen varje månad måste ta av sina besparingar för att kunna betala hyran. Trots att lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ger rätt till goda levnadsvillkor ser det faktiska förhållandet ut på detta sätt.

Vad är anledningen till att det ser ut så här?

Personer som har en utvecklingsstörning och bor i en bostad med särskild service enligt LSS har låga inkomster och små möjligheter att påverka sin ekonomiska situation. Behovet av stöd och hjälp medför att valfriheten vad gäller bostadens läge och pris är mycket begränsad för dessa personer, som också är beroende av de sociala ersättningssystemen för sin försörjning. Det kommunala självstyret medför att utgifterna för den enskilde personen kan se olika ut beroende på var man bor i landet. Den inom handikappolitiken rådande principen om merkostnader är urholkad vad gäller boendekostnaden. Merkostnadsprincipen innebär att den som har en funktionsnedsättning inte ska ha extra kostnader till följd av sin funktionsnedsättning.

Kunskapsläget är bristfälligt, vilket är oroväckande med hänsyn till att de personer som drabbas många gånger inte har förmåga att göra sina röster hörda. Det finns ingen statistik över hyornas storlek vad gäller bostäder med särskild service enligt LSS. Det finns inte heller någon statistik över hur och om kommunerna kompenserar ekonomiskt för enskilda personers ekonomi. Trots att flera utredningar från både statligt och kommunalt håll visar på den dåliga ekonomin, och trots att Socialstyrelsen har uppmanat regeringen att göra en ekonomisk översyn, har ingenting hänt. Möjligheten till delaktighet och tillgång till samhällslivet, för FUB:s medlemmar som har en utvecklingsstörning, försvåras av både funktionsnedsättningen och den dåliga ekonomiska situationen. Det är således av stor betydelse för FUB att konkreta åtgärder vidtas för att förbättra situationen. Därför har FUB sammanställt den här rapporten över livsvillkoren och det rättsliga läget. FUB har också initierat en ekonomisk undersökning våren 2014.

1.2 Bakgrund och syfte

Vid FUB:s förbundsstämma 2012 beslutade stämman i enlighet med förbundsstyrelsens förslag att bifalla en motion rörande medborgarlön. Motionärens önskemål var att FUB skulle utreda möjligheten att införa en form av medborgarlön för personer med utvecklingsstörning i stället för att de är beroende av olika former av bidrag. Förbundsstämman beslutade att ge förbundsstyrelsen i uppdrag att aktivt arbeta med den ekonomiska situationen utifrån ett helhetsperspektiv för vuxna med utvecklingsstörning. Den befintliga kommittén för Arbeta och Daglig verksamhet fick uppdraget, i vilket även frågan om medborgarlön skulle ingå. Resultatet av utredningen skulle presenteras under 2014.

Med anledning av uppdragets omfattning; d.v.s. ett helhetsgrepp över ekonomin, föreslog kommittén för Arbeta och Daglig verksamhet att uppdraget skulle överföras till en särskilt tillsatt arbetsgrupp. Förbundsstyrelsen valde att tillsätta en särskild arbetsgrupp sommaren 2013. Förutom författaren till motionen, Roger Lindblom, tillika ordförande i FUB Mölndal utsågs följande personer till gruppen; Harald Strand, länsordförande i Stockholm och ansvarig för bloggen *"Reclaim LSS"*, Anne Leffler, ledamot i förbundsstyrelsen samt två handläggare från förbunds-kansliet i Stockholm; Kia Mundebo, ombudsman och Elisabeth Langran, förbundsjurist.

Kunskapsläget vad gäller de ekonomiska villkoren för personer med utvecklingsstörning är dåligt. Ingen har tidigare gjort någon ekonomisk översikt. FUB är emellertid medveten om den dåliga ekonomi som många av medlemmarna har och det faktum att många går minus varje månad. Att många anhöriga skjuter till pengar för att täcka underskottet är välkänt i FUB, men inte i samhället i övrigt. Den enskildes dåliga ekonomi blir osynlig eftersom de anhörigas tillskott gör att de inte behöver söka försörjningsstöd, och de anhörigas ekonomi drabbas hårt. Det är därför av stor vikt för FUB att kunskaperna om de ekonomiska villkoren ökar och att adekvata intressepolitiska åtgärder vidtas, så att de ekonomiska villkoren förbättras för medlemmarna. Ekonomin påverkar i allra högsta grad möjligheten att delta i och få tillgång till samhällslivet. Funktionsnedsättningen i sig försvårar möjligheten att delta i samhällslivet och att få tillgång till det. Med en dålig ekonomi försämras därför möjligheterna ytterligare.

Redan 2003 påtalade FUB den allvariga ekonomiska situationen för Socialstyrelsen, som i sin tur uppmärksammade regeringen i två skrivelser. Under LSS-utredningens arbete lämnade FUB många bidrag till kommittén. Det lämnades t.ex. underlag om den dåliga ekonomiska situationen för medlemmarna. Detta ledde fram till vissa förslag, men inga konkreta åtgärder vidtogs. FUB bidrog även med

konkreta exempel på enskildas ekonomi under *"Brist på brådska"*-utredningens arbete. Tyvärr fick inte heller dessa förslag från *"Brist på brådska"* något genomslag. Redan för flera år sedan stod det således klart att det behövdes förändringar. Sedan dess har situationen blivit sämre. T.ex. har det statliga bostadstillägget legat kvar på samma nivå sedan 2007, samtidigt som byggpriserna ökat betydligt.

1.3 Avgränsning

I Sverige finns det ca 38 000 personer med en diagnostiserad utvecklingsstörning.¹ För att få diagnosen lindrig utvecklingsstörning är kravet 70 i IQ. Om man har lägre IQ tillhör man någon av de två övriga diagnosgrupperna; måttlig eller grav utvecklingsstörning. Utöver måttet på IQ, måste det finnas svårigheter med adaptiv förmåga inom minst två av följande områden; praktiska-, sociala-, samt akademiska färdigheter.²

Inom FUB finns dels personer som har en utvecklingsstörning, dels deras anhöriga. Bland de medlemmar som själva har en utvecklingsstörning finns en stor variation. Det finns de som har ett enklare förvärvsarbete, bor i en egen lägenhet med viss hjälp från kommunen eller anhöriga. Det finns de som har flera funktionsnedsättningar och är beroende av samhällets insatser dygnet runt i form av särskilt boende, tillrättalagd sysselsättning och ekonomiska bidrag från socialförsäkringssystemet för sin försörjning. Behovet av insatser beror till största delen på graden av utvecklingsstörning och förekomsten av ytterligare funktionsnedsättningar. Gemensamt för personer som har en utvecklingsstörning är att de ekonomiska förutsättningarna är dåliga, och möjligheterna att påverka dem är små. FUB bedömer att personer som har en lindrig utvecklingsstörning är låginkomsttagare i de fall de har en förvärvsinkomst, medan personer som har en måttlig eller grav utvecklingsstörning är helt och hållet beroende av ekonomiska bidrag för sin försörjning.

En bidragande orsak till de bristande kunskaperna rörande personer med utvecklingsstörning och deras livsvillkor är det faktum att personer som har en utvecklingsstörning har svårigheter att delta i enkäter och andra former av undersökningar.³ En annan orsak kan vara att det rör sig om en marginell grupp på ca 38 000 personer. En liten grupp, som inte själva har förmåga att göra sina röster hörda, till skillnad mot t.ex. det stora antalet pensionärer.

¹ Informationen är hämtad från www.fub.se

² Svårigheter med adaptiv förmåga innebär att man har svårt att fungera i vardagen.

³ SOU 2008:77, s. 222 "Emellertid finns få studier som specifikt har undersökt levnadsförhållanden för personer med stöd enligt LSS eller LASS. Metodologiskt har det inte varit okomplicerat att genomföra studierna, som till stor del avsett personer med omfattande kognitiva och kommunikativa funktionshinder. I några fall har svarsfrekvenserna blivit låga".

Personer som har en utvecklingsstörning har rätt att söka de insatser som är uppräknade i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).⁴ Denna lag stiftades 1994 med det övergripande målet, att ge bl.a. personer som har en utvecklingsstörning möjlighet att leva som andra. För att möjliggöra detta tillkom bl.a. möjligheten att få bo i bostad med särskild service och att få delta i sysselsättning om man saknar förvärvsarbete eller studerar. Mera hemlika miljöer och meningsfull sysselsättning ersatte institutionerna.

År 2012 bodde 23 700 personer i bostad med särskild service för vuxna enligt LSS.⁵ Hur många av dessa personer som har en utvecklingsstörning saknas det uppgifter om.⁶ Det finns personer som bor kvar hemma i sitt föräldrahem i många år. Det finns också personer som har en utvecklingsstörning samt andra funktionsnedsättningar som bor i egen lägenhet med personlig assistans eller personer med lindrig utvecklingsstörning som har stödinsatser genom socialtjänstlagen i form av s.k. boendestöd. Hur många av FUB:s medlemmar som bor i egen lägenhet med eller utan stödinsatser saknas det dessvärre uppgifter om, men ekonomigruppen tror ändå att merparten av FUB:s vuxna medlemmar som har en utvecklingsstörning *inte* bor i egen lägenhet utan i en bostad med särskild service enligt LSS. De vanligaste insatserna för den personkrets som FUB:s medlemmar tillhör i LSS är nämligen daglig verksamhet, bostad med särskild service samt kontaktperson.⁷

Det stora antalet vuxna medlemmar inom FUB som har en utvecklingsstörning är således beroende av ekonomiska bidrag för sin försörjning och bor inte i egen lägenhet. Av detta skäl behandlar rapporten främst de medlemmar som bor i en gruppboendestad. De intressepolitiska förslagen som förbundsstyrelsen lägger fram i en bilaga till "*Fångad i fattigdom?*", syftar emellertid till att gynna även de som bor i egen lägenhet.

⁴ Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. I 1 § i denna lag uppräknas de tre olika personkretsarna som omfattas av lagen och i 9§ uppräknas de 10 olika insatserna varav bostad med särskild service och daglig verksamhet är två.

⁵ Socialstyrelsens rapport: "Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2012", s. 21.

⁶ I samma personkrets som personer med utvecklingsstörning ingår i enligt 1 § LSS finns även personer med autism eller autismspektrumtillstånd.

⁷ Socialstyrelsens rapport: "Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2012", s. 19.

1.4 Disposition

Rapporten är uppdelad i sju delar:

1. Inledning och sammanfattning
2. Rättsliga definitioner
3. Hyra och ekonomi
4. Kartläggning av inkomster
5. Kartläggning av kostnader
6. Fallbeskrivningar av personlig ekonomi
7. Analys och slutsatser

2 Rättsliga definitioner

2.1 Merkostnader

En mycket viktig princip för FUB:s medlemmar är principen om merkostnader. Denna princip, som sedan många år anses vara rådande inom svensk rätt, innebär att den enskilde inte ska ha några merkostnader på grund av sin funktionsnedsättning. Syftet är att omfattande behov av omvårdnad p.g.a. funktionsnedsättning inte ska ge en lägre levnadsstandard än den som gäller för personer utan motsvarande behov. Till följd av detta beaktas till exempel vissa merkostnader inom både vårdbidrag och handikappersättning. Även om merkostnaderna inte alltid kompenseras fullt ut visar dessa lagar på just denna princip. Merkostnadsprincipen kommer även tydligt till uttryck i 19–21 §§ LSS där det framgår att inga andra avgifter än de som står uppräknade där får tas ut av en enskild enligt LSS.⁸

2.2 Förbehållsbelopp

Ett förbehållsbelopp är ett fastställt belopp som en enskild person har rätt att behålla av sina egna medel innan en avgift får tas ut av en kommun. Om det är så att kommunen vid sin utredning kommer fram till att en person inte når upp till förbehållsbeloppet ska avgiften minskas. Däremot innebär inte ett underskott att kommunen automatiskt fyller på upp till förbehållsbeloppet. Ligger man på minus är man hänvisad till att söka ekonomiskt försörjningsstöd.

2.2.1 Förbehållsbelopp enligt LSS

I 19 § LSS står det, angående avgift för bostad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter, att kommunen ska se till att den enskilde får behålla tillräckliga medel för sina personliga behov. Det framgår inte exakt hur detta ska beräknas eller hur stort beloppet är, men i beloppet borde ingå t.ex. mat, kläder, vård, fritid och semester. Eftersom den enskilde enligt 7 § LSS ska tillförsäkras goda levnadsvillkor måste även detta beaktas vid bedömningen.

2.2.2 Förbehållsbelopp enligt socialtjänstlagen (SoL)

I 8 kap. 2 § SoL regleras beräkningen av förbehållsbeloppet för kommunens sociala tjänster (hemtjänst, dagverksamhet, kommunal hälso- och sjukvård och i bostad

⁸ 19 § Skäligena avgifter för bostad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter får tas ut av dem som har hel allmän ålderspension, hel sjukersättning eller hel aktivitetsersättning enligt socialförsäkringsbalken eller annan inkomst av motsvarande storlek, enligt de grunder som kommunen bestämmer. Avgifter får dock inte överstiga kommunens självkostnader. Kommunen ska se till att den enskilde får behålla tillräckliga medel för sina personliga behov^{21 § I andra fall än som anges i 18-20 §§ får avgifter eller ersättning för kostnader inte tas ut för insatser enligt denna lag.}

med särskilt boende som inte omfattas hyreslagen). Det utgår från ett av regeringen varje år fastställt minimibelopp (riksnormen). 2013 uppgick detta belopp till 5 023 kronor/månad. I beloppet ingår personliga kostnader och gemensamma hushållkostnader. För de sociala tjänsterna finns dessutom ett högkostnadsskydd, som 2013 år uppgick till 1 780 kronor/månad. Enligt 8 kap. 8 § i samma lag ska kommunen höja minimibeloppet i skälig omfattning om särskilda omständigheter föreligger; t.ex. kostnader för god man, fördyrade kostnader för resor. Den faktiska kostnaden bör godtas om den inte är oskäligt hög.

3 Hyra och ekonomi

3.1 Utredningar om det ekonomiska läget

Nedan följer ett axplock av de senaste årens utredningar:

År 2003, 9 år efter det att LSS kom, skrev Socialstyrelsen till regeringen angående hyra kontra avgift i LSS-boenden.⁹ Detta ledde till att regeringen gav Socialstyrelsen i uppdrag att se över hur vanligt det är att den enskilde betalar hyra respektive avgift för bostad med särskild service enligt LSS. Efter genomförd granskning konstaterade Socialstyrelsen 2006 att de flesta kommuner tar ut en hyra för sina LSS-bostäder.¹⁰ Därmed uppkom frågor om rent hyresrättsliga förhållanden, vilka Socialstyrelsen lyfte fram i sin rapport; nämligen frågor kring merkostnader och kopplingen till goda levnadsvillkor för de som betalar hyra.

Med hänsyn till att personer som bor i LSS-bostäder betalar hyra istället för avgift kan man enkelt konstatera att kostnadsbördan för den enskilde riskerar att bli betydligt tyngre än om en skälig avgift utifrån den kommunala självkostnadsprincipen enligt kommunallagen, och ett förbehållsbelopp tillämpades enligt 19 § LSS.

3.1.1 Brist på brådska

I den statliga utredningen "*Brist på brådska*" (SOU 2008:102) konstaterades att låga inkomster i kombination med höga hyror i LSS-bostäder leder till ett liv i fattigdom. Utredningen konstaterade att det behövs en generösare försörjning än i dag för personer med medfödda eller tidigt förvärvade funktionsnedsättningar, som är så omfattande att aldrig kommer att kunna arbeta. Vidare konstaterade utredningen att detta främst gäller personer som bor i vissa typer av boenden, t.ex. enligt LSS. Förutom att hyran är hög i dessa boendeformer tillkommer även andra utgiftsposter som tillsammans medför att ersättningen via socialförsäkrings-systemet i form av aktivitetsersättning inte räcker. Utredarna ansåg att ersättningen för dessa ovan nämnda individer borde knytas till de handikappolitiska målen. Framförallt avseende full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor. Ersättningen bör syfta till att de personer som har omfattande funktionsnedsättningar får bättre ekonomiska förutsättningar.

⁹ Socialstyrelsens skrivelse till Regeringen, dnr 72-1219/2006, Problem kopplade till lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) – särskilt insatsen bostad med särskild service för vuxna

¹⁰ "Hyra eller avgift? – Vad gäller för bostad med särskild service för vuxna enligt LSS?", Socialstyrelsen, 2006.

3.1.2 Möjlighet att leva som andra

I den statliga utredningen *"Att leva som andra"* från 2008 framgår att det då inte fanns någon aktuell studie som urskilde LSS- och assistansberättigade personers levnadsvillkor i förhållande till den övriga befolkningen.¹¹ "Alla tillgängliga studier visar att levnadsförhållandena fortfarande är sämre för personer med funktionsnedsättningar än för befolkningen som helhet".¹² Ekonomin nämns särskilt bland många andra livsområden. "Skillnaderna är särskilt stora mellan befolkningen som helhet och personer med omfattande funktionsnedsättningar".¹³ Utredningen lade visserligen fram förslag om viss höjning av det statliga bostadstillägget och att en ny statlig utredning om hyressättningen i LSS-bostäder skulle tillsättas, men dessa förslag ledde inte fram till någon åtgärd.

3.1.3 Alltjämt ojämlikt

I rapporten *"Alltjämt ojämlikt"* från Socialstyrelsen 2010 konstaterade man att den ekonomiska situationen för personer med funktionsnedsättning inte har studerats i tillräcklig utsträckning. "Socialstyrelsen bedömer att regeringen bör ta initiativ till en översyn av den ekonomiska situationen för personer med insatser enligt SoL eller LSS. Särskilt angelägna är frågorna rörande den låga nivån på disponibel inkomst samt den höga förekomsten av långvarigt ekonomiskt bistånd bland unga personer med insatser enligt SoL".¹⁴

3.1.4 Inkomster och utgifter för vissa personer 20–64 år med funktionsnedsättningar

2010 kom rapporten *"Inkomster och utgifter för vissa personer 20–64 år med funktionsnedsättningar"* från Socialstyrelsen. Det var en bearbetning av statistikundersökning genomförd av SCB. I rapporten ingick inte personer som bor i grupp- bostad, boende enligt LSS eller särskilt boende enligt SoL. Socialstyrelsen såg ett behov av studier som beskriver den ekonomiska situationen och övriga levnadsförhållanden för personer med utvecklingsstörning och för personer med omfattande flerfunktionsnedsättningar. Socialstyrelsen konstaterade också att många urvalsundersökningar inte inkluderar personer som bor i bostad enligt LSS. Socialstyrelsen ansåg det speciellt angeläget att beskriva och följa levnadsvillkoren för personer med utvecklingsstörning och personer med flera och omfattande funktionsnedsättningar. En del står utanför arbetsmarknaden; d.v.s. saknar arbetsför-

¹¹ SOU 2008:77, s. 222

¹² A.a. s. 223

¹³ A.a. s. 223

¹⁴ Rapporten *"Alltjämt ojämlikt"* från Socialstyrelsen 2010, s. 13.

måga. Andra både vill och kan arbeta men har sämre chanser att få ett arbete. Många behöver insatser och stöd av olika slag under hela sitt liv.

3.1.5 En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Studier har visat att personer med utvecklingsstörning i Sverige bl.a. har en ökad sårbarhet för många sjukdomar jämfört med befolkningen i övrigt. ”Grupper som ofta beskrivs som mindre resursstarka, till exempel de med kort utbildning, låg inkomst, sämre boende, begränsade möjligheter att påverka och vara delaktig, har också generellt sett sämre hälsa”.¹⁵ Psykisk ohälsa är ungefär två till tre gånger högre hos personer med utvecklingsstörning i förhållande till hela befolkningen.¹⁶ De har ”sämre levnadsförhållanden på i stort sett alla livsområden i jämförelse med den övriga befolkningen – i synnerhet när det gäller arbete, inkomst och socialt umgänge”.¹⁷

Sammanfattningsvis kan man konstatera, att den här rapporten från Statens folkhälsoinstitut, visar klart och tydligt på hur en dålig ekonomi leder till sämre livsvillkor.

3.1.6 Hyresnivåer i särskilda boenden

I början av 2013 publicerade SKL rapporten *”Hyresnivåer i särskilda boenden”*. I denna rapport framgår det att 18 % av personer med en funktionsnedsättning, som har ett särskilt boende enligt SoL eller LSS är hänvisade till ekonomiskt bistånd från kommunen. Enligt samma rapport konstaterades att byggpriserna ökat med 50 % i storstäderna under 2000-talet och hyrorna har också ökat, medan det statliga bostadstillägget från Försäkringskassan är detsamma sedan 2007. För ålderspensionärer har det däremot höjts. SKL föreslog därför att den övre gränsen för det statliga bostadstillägget bör höjas. Alldeles oavsett vilka lösningar kommunen väljer i dagsläget är det nämligen ändå kommunen själv som är tvungen att kompensera den enskilde ekonomiskt. Hur många som faktiskt söker ekonomiskt försörjningsstöd från kommunerna finns det emellertid inga siffror på.

SKL skickade ut enkäten till 67 kommuner och 57 av dem svarade, vilket ger en svarsfrekvens på 85 %. Det var möjligt att ange flera svarsalternativ. Nedan kan man se hur olika kommunerna löser den ekonomiska situationen. Det finns inte någon gemensam hållning utan det varierar stort.

¹⁵ ”Uppdrag om delmål mm inom ramen för ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011-2016”, Dnr VERK 2011/442, Statens folkhälsoinstitut, s. 86

¹⁶ A.a.s. 87

¹⁷ A.a.s 87

Hur hanteras hyror i särskilda boenden enligt LSS eller SoL för personer med funktionsnedsättning?

Genom subventioner av hyrorna per boendeenhet	17
Genom individuell jämkning av hyran	7
Genom ekonomiskt bistånd	10
Genom jämkning av andra avgifter t.ex. för mat eller omvårdnad	5
Annat sätt, ange hur	12
Ingen åtgärd	15

Noteras bör att man här samredovisar resultat från både SoL och LSS-boenden.

3.2 Hyrorna

I 19 § LSS regleras vilka kostnader som får tas ut av den enskilde; bl.a. för avgift för bostad enligt § 9 LSS. Den enskilde ska ha rätt till ett förbehållsbelopp när avgiften tas ut. Denna reglering ger uttryck för merkostnadsprincipen. Det finns inga hinder i lagstiftningen för att LSS-bostäder upplåts på ett sätt så att ett hyresförhållande uppstår. I förarbetena till LSS uteslöts inte heller möjligheten med hyror i LSS-bostäder, men boendet i form av en rättighet enligt LSS och de begränsningar i avgiftshänseende som finns i LSS, innebär vissa rättsliga skillnader gentemot vanliga hyresförhållanden.¹⁸ Vad dessa rättsliga skillnader skulle vara framgår dessvärre inte av förarbetena, men detta uttalande bör inte kunna tolkas på annat sätt än att lagstiftaren menade att hänsyn skulle tas till den enskildes ekonomi utifrån principen om merkostnader även vid hyresförhållanden. I brist på tydlighet vad gäller hyresförhållanden i LSS-bostäder fanns det därmed från början ett rättsligt vakuum.

1994 föll en dom i dåvarande bostadsdomstolen där man konstaterade att flera bestämmelser i hyreslagen inte ska tillämpas när det handlar om särskilda boendeformer, medan andra ska tillämpas.¹⁹ Till exempel skulle bruksvärdesprincipen och regler om besittningsskyddet tillämpas. I vilken omfattning sades emellertid inte.

Om man som hyresgäst och hyresvärd tvistar om hyrans storlek ska den fastställas till ett skäligt belopp. För att kunna avgöra om hyran är skälig används den s.k. bruksvärdesprincipen, vilket är en jämförelse med hyresbostäder som med hänsyn

¹⁸ Proposition 1992/93:159, s. 187.

¹⁹ RBD 1994:8

till bruksvärdet är likvärdiga. För att kunna avgöra om lägenheter är tillräckligt jämförbara, tittar man på bostadens storlek, modernitetsgrad och planlösning samt fastighetens egenskaper, som tvättstuga, garage, hiss och bullernivå med mera. Utöver detta tittar man även på fastighetens omgivning, läge, närhet till kommunikationer och butiker.

Redan 1994 stod det således klart att det var upp till enskilda individer att driva ärendet i Hyresnämnden samtidigt som det klargjordes att den s k bruksvärdesprincipen skulle gälla LSS-bostäder. Det som är problematiskt med att tillämpa bruksvärdesprincipen är bland annat att det kan vara svårt att jämföra LSS-bostäderna med andra allmännyttiga bostadslägenheter. Storleken på lägenheten och badrummen är ofta större på grund av att de är utformade för personer med särskilda behov och svårigheter. De faktorer i lägenheten som beror på funktionsnedsättningen bör med merkostnadsprincipen i åtanke inte medräknas. Det finns däremot faktorer som höjer värdet på lägenheten vid en värdering enligt bruksvärdesprincipen, som den enskilde kanske inte ens kan dra nytta av till följd av sin funktionsnedsättning. Det kan t.ex. vara balkong eller fin utsikt.

2003 konstaterade Socialstyrelsen att det är hyror som förekommer i LSS-bostäderna och inte avgifter.²⁰ Året dessförinnan hade Svenska Kommunförbundet föreslagit kommunerna att de kunde följa praxis och därmed räkna med de gemensamma utrymmena vid hyressättningen.²¹

2005 föll en dom i dåvarande Regeringsrätten där domstolen ansåg att det inte stred mot lag att ta ut hyra för de gemensamma utrymmena i en LSS-bostad, däremot var det inte möjligt att inkludera personalutrymmen i hyresunderlaget.²² Regeringsrätten konstaterade även bland annat att den så kallade bruksvärdesprincipen är tillämplig på dessa hyresförhållanden.

Regeringsrätten gjorde en märklig tolkning av förarbetena till LSS när de gemensamma utrymmena räknades med i hyresunderlaget. I och med detta avgörande så blev det fritt fram för kommuner att låta de gemensamma utrymmena ingå i hyresunderlaget, vilket medförde att ytan blev större och följaktligen även hyrans storlek. Med hänsyn till merkostnadsprincipen i LSS borde skrivningarna i förarbetena till LSS rimligen ha tolkats av dåvarande regeringsrätten på så vis att ingen kostnad får tas ut av den enskilde om den är hänförlig till funktionsnedsättningen.

²⁰ Se not 9

²¹ Svenska Kommunförbundets cirkulär 2002:54

²² RÅ 2005 ref. 28

Regeringsrätten gjorde en rent språklig tolkning och kom då fram till att endast personalutrymmen bör vara undantagna från underlaget vid hyressättning.²³ På grund av sin funktionsnedsättning och bristen på sociala kontakter är gemensamhetsutrymmena ofta det ställe där man har ett socialt utbyte med andra människor. De gemensamma utrymmena är viktiga då de skapar möjligheter till social träning och social kontext. Det är en absolut förutsättning att dessa utrymmen finns för att de som bor bostaden ska kunna tillförsäkras goda levnadsvillkor genom insatsen.

Rättsläget gör sedan flera år att det är möjligt för kommunerna att ta ut marknadsmässiga hyror och även hyra för gemensamhetsutrymmena i bostaden. Samtidigt visar Socialstyrelsen på att de boendes tillgång till de gemensamma utrymmena ofta är begränsade²⁴.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att trots att det finns studier som visar på att personer med en funktionsnedsättning har dålig ekonomi och att hyror i LSS-bostäder är ekonomiskt betungande, har ingenting gjorts för att förbättra situationen. Merkostnadsprincipen har helt och hållet urholkats vad gäller insatsen bostad med särskild service enligt LSS.

3.3 Det hyresrättsliga besittningsskyddet

I Hyreslagen (Jordabalken 12 kap.) regleras under vilka förutsättningar en hyresgäst kan få sin besittningsrätt till sin lägenhet förverkad;

- När hyresgästen inte har betalat hyran eller har betalat hyran för sent.
- När hyresgästen har stört sina grannar.
- När hyresgästen i annat fall i hög grad har åsidosatt sina förpliktelser.
- När huset ska rivras eller byggas om i stor omfattning.
- När den som hyr ut ett en- eller tvåfamiljshus ska bo i det själv eller ska sälja det. När den som hyr ut en bostadsrättslägenhet ska bo i den själv eller ska sälja den.

Det är hyresvärden som ska bevisa att det finns skäl för att avtalet ska upphöra.

²³ "En avgift bör kunna tas ut av huvudmannen för bostad. Avgiften bör avse den enskildes privata bostad. Den enskilde bör däremot inte ha kostnader för gemensamhetsutrymmen och personalutrymmen. De senare bör betraktas som del av den särskilda service och omvårdnad som skall ges i anslutning till bostaden." (Prop. 1992/93:159 s.)

²⁴ Socialstyrelsen tillsynsrapport 2013

2012 föll en dom i Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) som i hög grad påverkar det hyresrättsliga läget för personer som bor i LSS-bostäder²⁵. HFD konstaterade nämligen att kommunens skyldighet att anordna LSS-bostäder i sin egen kommun väjde tyngre än den enskildes önskan att få bo kvar i en LSS-bostad i en annan kommun. Besittningsskyddet i en LSS-bostad är därmed inte jämförbart med besittningsskyddet för en person som bor i en allmännyttig bostadslägenhet. Om kommunen bestämmer sig för att "ta hem" en person, som varit placerad i en annan kommun, finns det inte mycket den enskilde kan göra. Den enskilde har i stort sett heller inga möjligheter att tacka nej till en bostad med hänvisning till att hyran är för hög och kan inte heller välja en billigare bostad. Den person som beviljas en LSS-bostad är i behov av omfattande behov av hjälp och stöd i sin livsföring och är därför hänvisad till de bostäder som erbjuds och kan inte välja andra bostäder. Dessutom lever personer i LSS-bostäder i ensamhushåll, vilket gör att en hög hyra blir extra tung med en låg inkomst. Detta rimmar illa med den grundlagsfästa principen om likhet inför lagen, vilken innebär att alla medborgare har rätt att få samma skydd av lagarna, och inte diskrimineras av någon lag. Denna princip finns i regeringsformen 1 kap. 9 §, men finns också i artikel 7 i FN-konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera följande: Merkostnadsprincipen till trots så belastas personer ekonomiskt till följd av sin funktionsnedsättning och den rättsliga ställningen som hyresgäst är försvagad i förhållande till övriga hyresgäster.

²⁵ HFD 2012 ref. 59

4 Kartläggning av inkomster

4.1 Inkomster

I denna rapport används begreppet inkomster. Med detta begrepp menas alla former av ekonomiska inkomster och ersättningar en enskild person med en utvecklingsstörning kan tänkas ha.

4.1.1 Arv och gåva

Arv och gåvoskatten är numera avskaffad. Det är inte heller någon inkomstskatt på arv eller gåvor. Däremot kan ett arv eller en gåva ha betydelse för beräkningen av det statliga bostadstillägget eftersom man ser till om personen har en förmögenhet.

4.1.2 Försäkringar

Det finns försäkringsbelopp som betalas ut från en kapitalförsäkring. Det betyder att försäkringen betalats med skattade pengar. Då ingår beloppet i förmögenheten men betraktas inte som inkomst, det vill säga jämförbart med arv eller gåva.

Utbetalning från pensionsförsäkring är att jämföra med vilken inkomst som helst, det vill säga påverkar bidrag där personens inkomst har betydelse för hur stort bidrag som ska betalas ut.

4.1.3 Aktivitetsersättning²⁶

Aktivitetsersättning är en statlig ersättning som man kan få mellan 19–29 år. Den som bedöms ha en nedsatt arbetsförmåga har rätt till denna ersättning. Det är Försäkringskassan som handlägger denna ersättning. Man kan även få den vid förlängd skolgång, t.ex. om man går i skolan längre än vad som är vanligt. I så fall får man aktivitetsersättning istället för studiebidrag.

Ersättningen kan fås i fyra olika nivåer beroende på hur stor arbetsförmåga individen anses ha:

- Hel ersättning – ingen arbetsförmåga alls.
- 75 % ersättning vid 25 % arbetsförmåga.
- 50 % ersättning vid 50 % arbetsförmåga.
- 25 % ersättning vid 75 % arbetsförmåga.

²⁶ Socialförsäkringsbalken 2010:110

4.1.4 Sjukersättning²⁷

För den som har fyllt 30 år och bedöms ha en varaktigt nedsatt arbetsförmåga finns sjukersättning, vilken handläggs av Försäkringskassan. För att få sjukersättning måste man vara mellan 30 och 64 år gammal. Sjukersättningen är uppbyggd enligt samma system som aktivitetsersättningen och betalas också ut i fyra olika storleksordningar beroende på arbetsförmåga. Hel sjukersättning i form av garantiersättning år 2013: 8 900 kronor/månad (skattepliktig inkomst).

4.1.5 Garantipension²⁸

Garantipension kan man få från det år man fyller 65 år. Det är en minimipension som man får om man inte har arbetat och tjänat in pension. Hel garantipension för en ogift person uppgår till 7 899 kronor/månad och till 7 046 kronor/månad för en gift person. Det är en skattepliktig inkomst.

Aktivitetsersättning, sjukersättning och garantipension 2013

Ålder	Belopp före skatt	Skatt enl tabell	Belopp efter skatt
Före 21 års ålder	7 788	1 590	6 198
Mellan 21 och 23 år	7 973	1 611	6 362
Mellan 23 och 25	8 158	1 660	6 498
Mellan 25 och 27	8 344	1 706	6 638
Mellan 27 och 29	8 529	1 752	6 777
Mellan 29 och 30	8 715	1 798	6 917
Mellan 30 och 64	8 900	1 843	7 057
Från 65 och uppåt	7 899	1 590	6 309

4.1.6 Statligt bostadstillägg²⁹

Man kan få bostadstillägg från Försäkringskassan om man har sjuk- eller aktivitetsersättning. Bidragets storlek beror dels på hur stora kostnader man har för sitt boende, dels på hur stora inkomster man har. Endast den del av boendekostnaden som inte överstiger 5 000 kronor/månad räknas med. 93 % av hyreskostnaden räknas med. För personer över 65 år är taket 5 170 kronor/månad och sedan 2013 räknas 99 % av hyreskostnaden med. Den övre gränsen för det särskilda bostadstillägget, som kan beviljas personer med inkomster under skälig levnadsnivå är

²⁷ A.a.

²⁸ A.a.

²⁹ A.a.

6 200 kronor/månad. Dessa maxbelopp har varit oförändrade sedan 2007. Det maximala beloppet man kan få är således 4 650 kronor/månad (93 % av 5 000 kronor) om man är ensamstående.

När beräkningen ska göras tar Försäkringskassan hänsyn till kapital och andra inkomster, vilket får som konsekvens att tillägget kan reduceras. Taket för förmögenhet är 100 000 kronor.³⁰ Därefter reduceras bostadstillägget.

Kortfattat kan man säga att reglerna ser ut så här: För den som är ogift är förmögenhetstillägget 15 % på den del av förmögenheten som överstiger 100 000 kronor. För den som är gift är gränsen 200 000 kronor.

Tillgångar som räknas med är:

- privat bostadsfastighet och bostadsrätt som inte är den bostad man bor i
- 80 % av kursen för aktier, fondandelar och övriga värdepapper
- kontanter och tillgångar på bankkonto som sammanlagt överstiger 25 000 kr
- kapitalförsäkringar
- fordran i pengar
- Inkomst av kapital drar också ner bostadstillägget.

Den som har behov av statligt bostadstillägg bör inte ha förmögenhet som överstiger fribeloppet eftersom kapitalet då krymper.

Nedan följer ett autentiskt exempel på hur ett under flera år uppbyggt pengakapital kan påverka en enskild individs ekonomi negativt:

Kalle är i 40-årsåldern och har sedan förlossningen en CP-skada och svårbehandlad epilepsi. Han har en utvecklingsstörning och befinner sig på ungefär en fyra- sexårings nivå. Han behöver ständig tillsyn och hjälp med det mesta.

Kalles föräldrar började spara pengar till honom så fort han kommit till världen. Pengarna var tänkta som en säkerhetsbuffert för eventuella framtida politiska beslut. De var avsedda att säkra att han skulle få leva ett så bra liv som möjligt trots att han är beroende av dyra mediciner, specialistläkarvård, ständig tillsyn och särskilt boende.

³⁰ Kontanta medel upp till 25 000 kronor är fribelopp och räknas inte med i de 100 000 kronorna.

Pengarna var också avsedda för Kalle någon gång skulle kunna få en guldkant på tillvaron. Kalle ärvde också en summa pengar från en anhörig som ville trygga hans framtid.

Vad föräldrarna och den anhörige inte visste var att bostadsbidraget minskar eller helt uteblir om man har en förmögenhet. Den summa Kalles föräldrar sparade ihop och arvet han fick för att få möjlighet till ett gott liv, krymper nu för varje månad. Kalle går 2 759 kr back per månad trots att han har en förhållandevis låg hyra. Om cirka 6 år är pengarna slut.

4.1.7 Kommunalt bostadsbidrag för handikappade (KBH)

Innan det statliga bostadstillägget kom till 1995 var det kommunerna som hade ansvarat för detta bidrag sedan drygt 40 år tillbaka³¹. Det kommunala bostadsbidraget finns inte längre kvar i lagen och det finns därför inte längre någon skyldighet för kommunerna att besluta om ett sådant bidrag. Konsekvensen blir att den del av hyra som överstiger 5 000 kronor blir den enskilde inte ersatt för, utan blir istället hänvisad till ekonomiskt försörjningsstöd. Hur många kommuner som har utformat ett särskilt bostadsbidrag för personer med funktionsnedsättning eller annat sätt att kompensera ekonomiskt är ovisst. SKL har ingen statistik över detta. Urvalet i den undersökning som SKL gjorde 2012 var litet och det vore därför önskvärt med en mer heltäckande bild.³²

4.1.8 Förlängt barnbidrag³³

När ett barn går i grundskola, grundsärskola, gymnasiesärskola eller specialskola efter 16 års ålder har eleven rätt till förlängt barnbidrag. Detta bidrag betalas ut automatiskt.

4.1.9 Handikappersättning³⁴

Handikappersättning kan beviljas från juli det år man fyller 19 år. Ersättning kan beviljas på tre olika nivåer; 36 %, 56 % eller 69 % av prisbasbeloppet (44 500 kronor 2013). Vid bedömningen görs en sammanvägning av dels hjälpbehovet, dels godtagna merkostnader. Merkostnader som ersätts av annan ersätts inte av Försäkringskassan. Trots detta bedöms inte hög hyra vara en merkostnad av Försäkringskassan. Merkostnadernas belopp som sådana ersätts inte, utan det är en

³¹ Proposition 2000/01:140

³² "Hyresnivåer i särskilda boenden", SKL 2013

³³ Socialförsäkringsbalken 2010:110, kap. 15 5-7 §§.

³⁴ A.a. kap. 50.

schablonersättning som betalas ut. Det är möjligt att få handikappersättning för enbart merkostnader, men då måste de uppgå till minst 28,5% av prisbasbeloppet; d.v.s. 12 683 kronor 2013. Vid en flytt hemifrån till en gruppbostad omprövas handikappersättningen av Försäkringskassan. Den del av handikappersättningen som motsvarar hjälpbehovet faller bort men om merkostnaderna då uppgår till minst 28,5% av prisbasbeloppet kan den enskilde ha 36 % handikappersättning kvar. Om inte, dras ersättningen in helt. Den som t.ex. har 12 500 kronor i merkostnader per år måste betala dessa själv. Likaså den som har merkostnader som överstiger 16 020 kronor/år. Med hänsyn till att den enskilde får högre levnadskostnader vid en flytt hemifrån kan detta bli mycket ekonomiskt kännbart. Eftersom tanken med handikappersättning är att kompensera för de merutgifter som uppstår till följd av funktionsnedsättningen, borde det vara möjligt att få ersättning oavsett var man bor. För närvarande förbereds ett förslag om att göra om handikappersättningen till en ren merkostnadsersättning. Denna utredning följer FUB noga.

36 % handikappersättning ger 1 335 kronor/månad (skattefri ersättning)

53 % handikappersättning ger 1 965 kronor/månad

69 % handikappersättning ger 2 559 kronor/månad

4.1.10 Habiliteringsersättning

När man deltar i daglig verksamhet kan man få habiliteringsersättning från sin kommun. Denna form av ersättning är en frivillig kommunal ersättning. Om det finns habiliteringsersättning i en kommun är ersättningen mycket låg och påverkar inte den enskildes ekonomiska förutsättningar nämnvärt. Ersättningen ligger ofta på mellan 30–50 kronor/dag om personen är på den dagliga verksamheten på heltid. Vid färre närvarotimmar minskas habiliteringsersättningen. Genomsnittligt antal dagar per månad uppskattar vi till 22 dagar. Den högsta ersättningen blir då 1 100 kronor/månad ($22 * 50$), den minsta 660 kr/månad ($22*30$) Av Sveriges 290 kommuner är det 37 kommuner som inte har någon habiliteringsersättning över huvud taget; d.v.s. 87 % har habiliteringsersättning.³⁵

4.1.11 Ekonomiskt stöd till arbete³⁶

Det finns olika former av stöd till arbete, men samtliga riktar sig till arbetsgivaren och kommer inte den enskilde till godo i form av pengar. De olika stödformerna är;

³⁵ Tidningen "Intra", nr 4 2012, s. 23

³⁶ Förordning (SFS 2000:630) om särskilda insatser för personer med funktionshinder som medför nedsattarbetsförmåga

lönebidrag, utvecklingsanställning, trygghetsanställning, skyddat arbete och personligt biträde.

4.1.12 Studiemedel för den som har en funktionsnedsättning

Om man har aktivitetsersättning har man inte möjlighet att studera utan är då hänvisad till studiemedel, trots att man långsiktigt troligen aldrig kommer att kunna få ett avlönat arbete och inte heller kommer ha möjlighet att betala av eventuella studielån.

4.1.13 Ekonomiskt försörjningsstöd

Varje år fastställer regeringen den riksnorm som ska gälla för landets kommuner vid beräkning av det ekonomiska biståndet enligt SoL. Biståndet ska täcka det man behöver för sin livsföring. För 2013 är detta belopp: 3 880 kronor/månad för ensamstående.³⁷ I denna norm ingår följande poster:

Livsmedel	1 710	kronor/månad
Kläder och skor	552	kronor/månad
Lek och fritid	417	kronor/månad
Förbrukningsvaror	115	kronor/månad
Hälsa och hygien	271	kronor/månad
Dagstidning, telefon	815	kronor/månad
TV-avgift m.m.		

Summa: 3 880 kronor/månad

Riksnormen på 3 880 kronor/månad är troligen inte en adekvat norm för de personer som till följd av en funktionsnedsättning har både högre kostnader och lägre inkomster. Det ekonomiska försörjningsstödet är tänkt att vara ett kortvarigt stöd. Konsumentverkets beräkningar avseende personliga kostnader och hushållets kostnader för 2013 ser annorlunda ut. De utgår varken från någon lyxnivå eller miniminivå utan snarare en rimlig nivå, och kommer då fram till ett belopp på 5 000 kronor/månad. I detta belopp är emellertid inte luncherna inräknade, varför beloppet är ännu högre i verkligheten. Konsumentverkets beräkning ligger närmare verkligheten, men även dessa beräkningar är orealistiska. Nedan följer ett åskådliggörande exempel framtaget av FUB-föreningen i Täby i Stockholm. Det

³⁷ Källa: www.socialstyrelsen.se

visar tydligt att en person som bor i en gruppbostad enligt LSS hamnar på minus och att det finns ett flertal kostnader som inte täcks av Konsumentverkets budget.

Budget 2014 med "skäliga" levnadskostnader för man ca 25 år

Rev 2014-01-30

Inkomster

Aktivitetsersättning	8 325	Garantiersättning 25–27 år	
Bostadstillägg	4 650	93 % av 5000 kr/mån	
Habiliteringsersättning	550	ca 220 dagar * 6 tim á 5 kr/tim	

Summa inkomster **13 525 kr/mån**

Kostnader

Förbrukningsvaror	100	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Hemutrustning inkl. dator	370	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Media, fast telefoni, internet mm	930	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Hemförsäkring – stor stad	140	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Förbrukning av hushållsel per månad	320	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	180 kWh per månad
Livsmedel exkl. luncher	1 810	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Arbetsluncher	915	ca 220 dagar á 50 kr	
Kläder och skor	590	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Fritid och lek	620	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Mobil	230	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Hygien	380	Skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverket	
Färdtjänst	490	Högekostnadsskydd	
Hyra	6 500	Bedömd snitthyra i Täby LSS	
Medicin	180	Högekostnadsskydd	2 200 kr/år

Läkare/tandläkare	90	Högekostnadsskydd	1 100 kr/år
Semester	500	Avsättning för årlig semester	
Arvode till god man exkl arb.giv.avg		20 % av basbeloppet/år = 970 kr/mån om ej kommunen betalar	
Skatt	1 810	Skatt på aktivitetsersättning	
Summa kostnader	15 975	kr/mån	
Underskott per månad	- 2 450	kr/mån	
Underskott per år	29 396	kr/år	
Underskott per månad	- 950	kr/mån vid en hyra på max 5 000 kr/mån	
Underskott per år	- 11 396	kr/år vid en hyra på max 5 000 kr/mån	

Exempel på andra individuella utgifter

Glasögon	100	
Extra slitage på kläder	100	
Moped	400	
Särskilda regelbundna fritidsaktiviteter	300	
Specialkost	400	Exemplet för glutenfri kost enligt Konsumentverket
Summa	1 300	kr/mån

Vad ingår i beräkningarna i Konsumentverkets siffror?

Beräkningarna uppdateras i början av varje år och innebär inte en mycket låg standard men det är inte heller någon lyxnivå. Du ska klara dig även på längre sikt. Beräkningarna bygger på att du inte har några funktionsnedsättningar eller sjukdomar som innebär extra utgifter för till exempel hjälpmedel eller mediciner. Du antas bo i hyreslägenhet och har inga utgifter för trädgård eller reparationer. Kostnader för till exempel resor, hälso- och sjukvård, glasögon, presenter, semester, kallas, alkohol, tobak eller spel ingår inte i beräkningarna.

5 Kartläggning av kostnader

I denna rapport används olika begrepp för de olika utgifter som en vuxen person med en utvecklingsstörning kan tänkas ha: statliga avgifter, kommunala avgifter, hyra samt övriga kostnader.

5.1 Statliga avgifter

Gemensamt för de statliga avgifterna är att de är lika stora över hela Sverige.

5.1.1 Läkemedel

Kostnader för läkemedel upp till högkostnadsskyddet på 2 200 kronor/år. Detta högkostnadsbelopp borde i högre utsträckning än för befolkningen i stort vara en vanligare förekommande kostnad. Av tidigare studier framgår det nämligen att personer med funktionsnedsättningar konsumerar mer läkemedel än befolkningen i övrigt.³⁸

5.1.2 Sjukvård

Kostnader för besök inom hälso- och sjukvården är upp till högkostnadsskyddet på 1 100 kronor/år. För personer som omfattas av LSS ryms även tandvårdskostnader inom detta högkostnadsskydd.

5.1.3 Tandvård

Tandvårdskostnader för personer som bor i LSS-bostäder ingår i högkostnadsskyddet för sjukvård; 1 100 kronor/år. Detta ser vi som ett exempel på hänsynstagande till merkostnadsprincipen eftersom personer med en funktionsnedsättning ofta har sämre tandhälsa än övriga befolkningen.

5.2 Kommunala avgifter

Enligt socialtjänstlagen (SoL) får kommunen ta ut avgifter för hemtjänst och dagverksamhet enligt SoL och för viss sjukvård enligt Hälso- och sjukvårdslagen (HSL).³⁹ För liknande sociala tjänster, med vissa undantag, får kommunerna ta ut skäliga avgifter enligt grunder som kommunen bestämmer.⁴⁰ Kommunen får inte ta ut avgift för den omvårdnad som ingår i insatsen bostad med särskild service

³⁸ Rapporten "Onödig hälsa? – hälsoläget för personer med funktionsnedsättning", s. 16, Statens Folkhälsoinstitut, 2008.

³⁹ 8 kap. 5 § Socialtjänstlagen (2010:453) och 26 § 6 st. HSL

⁴⁰ 8 kap. 2 § Socialtjänstlagen (2010:453)

enligt LSS.⁴¹ När kommunen tar ut en avgift är den skyldig att följa den s.k. självkostnadsprincipen.⁴² På grund av det kommunala självstyret kan således de kommunala avgifterna vara olika stora beroende på i vilken kommun man bor, men de får inte överstiga kommunens självkostnader.

5.2.1 Resor till och från daglig verksamhet

Av ett avgörande i Regeringsrätten 1996 framgår att resor till och från daglig verksamhet inte ingår i insatsen 9 § 10 LSS och därför finns det ingen skyldighet för kommunen att erbjuda kostnadsfria resor.⁴³ Av detta följer att kommunen kan ta ut en avgift för dessa resor. I vissa kommuner är dessa resor avgiftsfria medan de i andra avgiftsbelagda. Avgifterna styrs då av självkostnadsprincipen i kommunallagen. De personer som inte har möjlighet att åka med allmänna kommunikationer har rätt till turbundna resor; färdtjänst för resor till och från den dagliga verksamheten. Denna lösning kan också vara ett sätt i en kommun att hantera resorna till och från den dagliga verksamheten. Följaktligen kan kostnaderna se olika ut i olika kommuner och därför slå olika hårt mot den enskildes ekonomi.

5.2.2 Färdtjänstresor

I 11 § i färdtjänstlagen står det att grunderna för avgift bestäms av kommunerna. Storlek och grund för avgiftsuttag skiljer sig därför åt mellan kommunerna. Nedan visas några exempel på avgifter för färdtjänst i olika kommuner hösten 2013:⁴⁴

Stockholm: 490 kronor/månad, vilket också är ett högkostnadsskydd (för dem som har aktivitets- eller sjukersättning)

Malmö: 460 kronor/månad, vilket är ett fast pris för den som reser ofta

Göteborg: 475 kronor/månad, vilket är ett fast pris

Umeå: lägst 30 kronor/resa, inget högkostnadsskydd, inte fast pris

Örebro: lägst 40 kronor/resa, högkostnadsskydd efter 17:e resan i varje månad

Falun: lägst 40 kronor/resa, inget högkostnadsskydd, inget fast pris

Norrköping: 690 kronor/månad inom länet, fast pris

⁴¹ 9 e §, 19 § och 21 § LSS (1993:387)

⁴² enligt 8 kap. 3c§ Kommunallagen (1991:900)

⁴³ RÅ 1996 ref. 45

⁴⁴ Källa: sökning på respektive kommuns hemsida

5.2.3 Kommunal sjukvård och hemsjukvård

Enligt 18 § Hälso- och sjukvårdslagen är kommunen ytterst sjukvårdsansvarig för de personer som bor i bostäder enligt LSS. Enligt 24 § 1 HSL är det den medicinskt ansvariga sjuksköterskan (MAS:en) som ansvarar för ”att det finns sådana rutiner att kontakt tas med läkare eller annan hälso- och sjukvårdspersonal när en patients tillstånd fordrar det”. Det innebär en skyldighet för MAS:en att se till att det upprättas rutiner och att personalen känner till dem. Ansvaret innebär däremot inte någon skyldighet att medicinskt bedöma när en enskild patients tillstånd fordrar att läkarkontakt tas.

Personer som har flerfunktionsnedsättningar kan behöva regelbunden sjukvård och långvarig sjukvård. Eftersom det kan vara svårt att ta sig till vårdcentralen för vård, kan de därför bli hänvisade till den avgiftsbelagda kommunala sjukvård som erbjuds.

Den kostnad som uppkommer till följd av hemsjukvården ryms inte inom sjukvårdens högkostnadsskydd på 1 100 kronor/år. Till följd av detta kan således den enskildes kostnader för sjukvård bli betydligt högre än sjukvårdens högkostnadsskydd. Detta är ett tydligt exempel på när den enskildes funktionsnedsättning ger upphov till kostnader som måste bäras av den enskilde. Helt i strid med merkostnadsprincipen. Av tidigare studier framgår det att personer med funktionsnedsättningar har ett större behov av hälso- och sjukvård, läkemedel och tandvård än andra. Det finns däremot ett högkostnadsskydd vad gäller dessa avgifter. Detta högkostnadsskydd uppgick 2013 till 1 780 kronor/månad.⁴⁵ Därutöver ska kommunen räkna med ett förbehållsbelopp när avgiften beräknas. Det belopp som är förbehållet den enskilde innan avgift får tas ut är boendekostnaden + riksnormen för ekonomiskt försörjningsstöd. Riksnormen är 3 880 kronor/månad 2013. En person som inte når upp till riksnormen kan inte utkrävas någon avgift av kommunen, men är å andra sidan hänvisad till försörjningsstöd. Det finns ingen kartläggning över hur avgifter för hemsjukvård hanteras i kommunerna.

5.2.3.1 Gränsdragningen mellan s.k. egenvård och hälso- och sjukvård

I en bostad med särskild service enligt LSS ingår omvårdnad.⁴⁶ I omvårdnad ingår inte hälso- och sjukvård. Så länge den enskildes behov ryms inom begreppet ”omvårdnad” ingår det i insatsen och den enskilde ska inte ha några kostnader för hjälpen. Om det däremot rör sig om hälso- och sjukvårdsinsatser blir hjälpen före-

⁴⁵ 8 kap. 5-6 §§ SoL (2010:453)

⁴⁶ För utförlig definition av begreppet ”omvårdnad” se s. 38-41 ”Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS – stöd för rättstillämpning och handläggning”, Socialstyrelsen, 2007..

mål för avgifter.⁴⁷ Enligt Socialstyrelsens föreskrifter är det inte hälso- och sjukvård om personen kan utföra det själv eller med hjälp av någon annan.⁴⁸ Krävs det kvalificerad sjukvårdskunskap är det däremot hälso- och sjukvård. FUB märkte tidigare en tendens att kommuner betraktade egentlig s.k. egenvård som hälso- och sjukvård för att på så sätt kunna avgiftsbelägga den hjälp som gavs till den enskilde. Under våren 2013 har Socialstyrelsen förtydligat sina föreskrifter så att det tydligare framkommer att prövningen av om en åtgärd är att betrakta som egenvård eller inte ska göras av ansvarig läkare och utföras på samma sätt som all annan egenvårdsbedömning; d.v.s. om personen eller med hjälp av någon annan kan utföra insatsen.⁴⁹ Dock kvarstår kostnader för hjälp som är att betrakta som hälso- och sjukvård, med den begränsning som den kommunala självkostnadsprincipen innebär. Sådant tillfälligt behov av hälso- och sjukvård, till skillnad mot hemsjukvård som är mer långvarig, ingår inte heller i högkostnadsskyddet för sjukvård på 1 100 kronor/år. Hur vanligt det är att personer som bor i gruppboende enligt LSS har kostnader för hemsjukvård är inte kartlagt. Hur kommunerna tar ut avgifter är också oklart. Det skulle vara intressant att veta om det oftast görs en individuell bedömning utifrån Socialstyrelsens föreskrifter eller om kommunen tar ut en generell avgift. Det skulle också vara intressant att veta hur höga kostnaderna vanligtvis är.

5.3 Hyra för bostad

Det var 23 700 personer som 2012 var beviljade insatsen bostad med särskild service för vuxna.⁵⁰ Dessa personer betalar hyra och inte avgift för sin bostad. Hyrorna i LSS-bostäder varierar beroende på var man bor i Sverige, hur stor yta bostaden har och vilka utrymmen som räknas med i hyresunderlaget (d.v.s. gemensamhetsutrymmen eller inte). I storstäder, där tomtpriserna är högre, blir hyrorna högre än i glesbygden. I SKL:s rapport framgår det att 18 % av personer som bor i särskilda boenden enligt SoL och LSS är hänvisade till att söka ekonomiskt försörjningsstöd för sin långsiktiga försörjning.⁵¹ Eftersom boendekostnaden är den största utgiftsposten och den enskilde inte kan påverka denna kostnad, är det oroväckande att så många är hänvisade till det yttersta trygghetsnätet som är tänkt att vara en akut och kortvarig stödinsats från samhället. Det saknas uppgifter om hur hyrorna ser ut i kommunerna.

⁴⁷ 8 kap. 5 § SoL (2010:453)

⁴⁸ SOSFS 2009:6

⁴⁹ Meddelandeblad nr 6 2013, Socialstyrelsen

⁵⁰ Socialstyrelsens rapport: "Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2012", s. 21.

⁵¹ "Hyresnivåer i särskilda boenden", Sveriges Kommuner och Landsting, 2013

5.4 Arvode för god man⁵²

De medlemmar inom FUB som inte själva klarar av att sköta sin ekonomi, tillvarata sin rätt och sörja för sin person kan få en god man utsedd av överförmyndaren i den kommun personen är bosatt.⁵³ Att ha god man kan vara förknippat med kostnader under förutsättning att den gode mannen begär arvode. På följande sätt beräknas arvodet till god man:

Om huvudmannens banktillgodohavanden överskrider två (2) prisbasbelopp (89 000 kronor 2013) betalar huvudmannen arvodet själv ner till gränsen två prisbasbelopp. För huvudmannens skattepliktiga inkomster gäller motsvarande men där är gränsen 2,65 prisbasbelopp (117 925 kronor 2013). Huvudmannen betalar själv sitt arvode ner till gränsen 2,65 prisbasbelopp med avseende på skattepliktiga inkomster.

De båda beloppsgränserna (2 prisbasbelopp för banktillgodohavanden och 2,65 prisbasbelopp för skattepliktig inkomst) gäller oberoende av varandra. I de fall som huvudmannens inkomster eller banktillgodohavanden understiger dessa belopp betalar kommunen arvodet till den gode mannen.

Prisbasbeloppet år 2013 är 44 500 kronor. För 2014 är det 44 400 kronor.

5.5 Övriga kostnader

Kostnader för mat skiljer sig åt beroende på om man äter hemlagad eller färdiglagad mat och om man tar med sig mat till den dagliga verksamheten eller om man får från kommunen till ett självkostnadspris. Matkostnaden kan med andra ord skilja sig betydligt beroende på hur kommunen eller det privata företaget har valt att ordna måltiderna. Det kan även finnas ökade kostnader för möbelslitage, klädslitage etc. som inte godkänns fullt ut i de fall man har handikappersättning för merutgifter.

⁵² Föräldrabalken (1949:381) 12 kap.

⁵³ A.a. 11 kap.

6 Fallbeskrivningar av personlig ekonomi

Redan 2008 fanns det tydliga exempel på hur enskildas ekonomi såg ut. I utredningen "Brist på brådska" hade utredarna med två autentiska exempel; Johannes och Maria.⁵⁴

Som jämförelse används referensvärden och den genomsnittliga lönen 2007 för en arbetare och för arbetsmarknaden totalt sett. För en arbetare var den genomsnittliga lönen 21 900 kronor/månad före skatt och 25 800 kronor/månad för den totala arbetsmarknaden.

Johannes, som har Downs syndrom och autistiska drag var vid tillfället 22 år gammal. Hans ekonomiska förutsättningar såg ut på följande sätt:

Månadsinkomst

Inkomstpost	Summa per månad
Aktivitetsersättning	5 256 kronor
Statligt bostadstillägg	4 095 kronor
Habiliteringsersättning	1 050 kronor
Summa:	11 401 kronor

Månatliga utgifter

Utgiftspost	Summa per månad	Referensvärde ⁵⁵
Hyra och el	7 701 kronor	3 320 kronor
Mat och förbrukningsvaror	2 820 kronor	2 408 kronor
Hemutrustning och inventarier	300 kronor	616 kronor
Kläder och skor	500 kronor	686 kronor
Hälso- och sjukvård	385 kronor	335 kronor
Försäkringar	250 kronor	164 kronor
Transport	420 kronor	2 372 kronor
Fritid/kultur (inkl. tel. kostnader)	2 205 kronor	2 348 kronor
Summa:	14 581 kronor	12 249 kronor

⁵⁴ "Brist på brådska – en översyn av aktivitetsersättningen", SOU 2008:102, s. 110-113.

⁵⁵ Referensvärdet visar den genomsnittliga kostnaden per månad för en ensamstående utan barn enligt SCB:s beräkningar för år 2007

Johannes månadsresultat landade på – 3 180 kronor.

En arbetares månadsresultat landade på + 3 081 kronor (vid en skattesats på 30 %).

Maria, som har Prader-Willis syndrom, var vid tillfället var 25 år gammal. Hennes ekonomiska förutsättningar såg ut på följande sätt:

Månadsinkomst

Inkomstpost	Summa per månad
Aktivitetsersättning	5 966 kronor/månad
Kommunalt bostadstillägg	5 425 kronor/månad
Habiliteringsersättning	500 kronor/månad
Summa:	11 891 kronor/månad

Månatliga utgifter

Utgiftspost	Summa per månad	Referensvärde ⁵⁶
Hyra och el	7 243 kronor	3 320 kronor
Mat och förbrukningsvaror	2 480 kronor	2 408 kronor
Hemutrusting och inventarier	610 kronor	616 kronor
Kläder och skor	770 kronor	686 kronor
Läkemedel samt hälso- och sjukvård	485 kronor	335 kronor
Försäkringar	80 kronor	164 kronor
Transport	720 kronor	2 372 kronor
Fritid/kultur (inkl. tel.)	2 300 kronor	2 348 kronor
<i>Avgår merkostnader täckta av handikappersättning</i>	<i>– 600 kronor</i>	
Summa:	14 088 kronor	12 249 kronor

Marias månadsresultat landade på – 2 197 kronor.

Månadsresultatet för arbetsmarknaden totalt sett landade på + 5 811 kronor (vid en skattesats på 30 %).

⁵⁶ Referensvärdet visar den genomsnittliga kostnaden per månad för en ensamstående utan barn enligt SCB:s beräkningar för år 2007

För Johannes del har den ekonomiska situationen ljusnat en aning. Det har sin förklaring i att flera föräldrar inom FUB, under flera års tid, bedrev ett aktivt intressepolitiskt påverkansarbete i Johannes kommun. Genom hårt arbete lyckades man få till stånd ett kommunalt bostadsbidrag och ett förbehållsbelopp. Johannes går bara 53 kr minus i månaden nu, jämfört med tidigare då han gick 3 180 kr minus varje månad.

Uppdatering för Johannes mars 2014

Månadsinkomst

Inkomstpost	Summa per månad
Aktivitetsersättning	6 256 kronor
Statligt bostadstillägg	4 650 kronor
Kommunalt bostadstillägg	3 360 kronor
Habiliteringsersättning	1 000 kronor
Summa:	15 266 kronor

Månatliga utgifter

Utgiftspost	Summa per månad
Hyra och el	8 627 kronor
Mat och förbrukningsvaror	2 800 kronor
Kläder och skor	500 kronor
Hälso- och sjukvård	160 kronor
Läkemedel	180 kronor
Försäkringar	290 kronor
Transport	774 kronor
Fritid/kultur	650 kronor
Telefon/datorkostnader	998 kronor
Kostnad för larm etc.	240 kronor
Merkostnader med anledning av funktionsnedsättning (slitage av kläder, extra tvätt, kostnader för hjälpmedel, etc.)	100 kronor
Summa:	15 319 kronor

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den ekonomiska situationen inte har förbättrats för personer med utvecklingsstörning, snarare försämrats sedan ovanstående exempel gjordes 2008. Bostadspriserna har ökat samtidigt som taket för det statliga bostadstillägget legat kvar på samma nivå som tidigare.

7 Analys och ställningstaganden

Efter denna genomgång av inkomster och kostnader kan följande slutsatser dras.

7.1 Slutsatser

- De medlemmar som är hänvisade till ersättningar från socialförsäkringssystemet för sin försörjning har en dålig inkomstprognos. De har i stort sett samma ersättning hela livet igenom.
- Personer som bor i LSS-bostad har mycket små möjligheter att påverka sin ekonomiska situation genom att flytta till en bostad med lägre hyra eller förvärvsarbete.
- Eftersom merkostnadsprincipen inte tillämpas på hyror, och det statliga bostadstillägget inte har höjts i takt med hyornas storlek kan den disponibla inkomsten bli mycket låg.
- Kommunernas självstyre gör att avgifter ser olika ut beroende på var man bor i Sverige.
- Det finns ingen samordning mellan de olika statliga högkostnadsskydden med undantag för tandvården.
- Hyornas storlek ser olika ut i landet och också ofta inom kommunerna.

Alla människor kan någon gång i livet hamna i en ekonomisk kris och bli beroende av stöd från samhället. För FUB:s medlemmar handlar det emellertid inte om någon kortvarig period utan livet ut. Det som skiljer ut personer med utvecklingsstörning från övriga befolkningen är att de både har begränsade möjligheter att höja sina inkomster och att sänka sina utgifter. Trots att FUB lyft fram detta problem till departement och Socialstyrelsen, har ingenting hänt. Trots att ett flertal utredningar under flera år visat på den ekonomiska utsattheten, har ingenting gjorts av staten för att förbättra livsvillkoren. Nu är det dags att konkreta åtgärder vidtas för att förbättra den ekonomiska situationen. FUB kommer att arbeta intensivt med intressepolitiskt påverkansarbete. Bl.a. genomför FUB en sonderande ekonomiundersökning bland ett antal kommuner under våren 2014. FUB vill genom denna undersökning ta reda på hur storleken på hyrorna ser ut i gruppbo- städer enligt 9 § LSS och kartlägga vissa kommunala kostnader.

Möjligheten till delaktighet och tillgång till samhällslivet, för FUB:s medlemmar som har en utvecklingsstörning, försvåras av både funktionsnedsättningen och den dåliga ekonomiska situationen. Det är således av stor betydelse för FUB att konkreta åtgärder vidtas för att förbättra situationen.

**Utanförskap till följd av utvecklingsstörning och
dåliga ekonomiska livsvillkor leder till ett liv i fattigdom!**

Nu är det tid för förändring – alla ska med!